

JOSIP JURAJ STROSSMAYER PREMA KULTURNOJ BAŠTINI BOSNE I HERCEGOVINE

Apstrakt: *Prilog govori o Josipu Juraju Strossmayeru i njegovoj vezi s kulturnom baštinom Bosne i Hercegovine, njegovom doprinosu razvoju umjetničke scene Bosne i Hercegovine kroz potpore koje je pružao umjetnicima, kao i velikom zalaganju na sakupljanju umjetnina. U ovom prilogu se poseban naglasak stavlja na Strossmayerovu ključnu figuru u promicanju bosanskohercegovačke kulture i umjetnosti tijekom njegovog života. Prilog donosi prikaz Strossmayera kao velikog zagovornika očuvanja nacionalnog identiteta i kulturnog naslijeđa. Središnji fokus ovog rada je usmjeren na umjetnine katoličke crkve u Bosni i Hercegovini koje su na razne načine završile kod biskupa Josipa Juraja Strossmayera, te upućene zahtjeve za njihov povrat u nekoliko odvojenih inicijativa. Analizirat ćemo umjetničke stilove, motive i teme koje su bosanskohercegovačke umjetnine nosile, te njihov značaj na formiranje identiteta i kulturne povijesti Bosne i Hercegovine. Kroz analizu poklonjenih umjetnina, analizirali smo Strossmayerovu ulogu u promicanju umjetničke produkcije Bosne i Hercegovine, te utjecaj koji je imao na kulturnu scenu tog vremena. Poseban naglasak stavili smo na kontekst vremena i političkih okolnosti u kojima se odvijalo Strossmayerovo djelovanje kao pokrovitelja umjetnosti radi boljeg razumijevanja njegovog iznimnog naslijeđa u kulturnoj baštini Bosne i Hercegovine.*

Ključne riječi: *Josip Juraj Strossmayer, umjetnine u Bosni i Hercegovini, kultura, umjetnost Bosne i Hercegovine, kulturna baština.*

Abstract: *The article talks about Josip Juraj Strossmayer and his connection with the cultural heritage of Bosnia and Herzegovina, his contribution to the development of the art scene of Bosnia and Herzegovina through the support he provided to artists, as well as his great commitment to collecting art. In this contribution, special emphasis is placed on Strossmayer's key figure in the promotion of Bosnian culture and art during his lifetime. The contribution provides an account of Strossmayer as a great advocate of pre-*

serving national identity and cultural heritage. The central focus of this paper is directed at the works of art of the Catholic Church in Bosnia and Herzegovina, which in various ways ended up with Bishop Josip Juraj Strossmayer, and the requests for their return in several separate initiatives. We will analyze the artistic styles, motifs and themes that the art of Bosnia and Herzegovina carried, and their importance for the formation of the identity and cultural history of Bosnia and Herzegovina. Through the analysis of donated works of art, we analyzed Strossmayer's role in promoting the artistic production of Bosnia and Herzegovina, and the impact he had on the cultural scene of that time. We put a special emphasis on the context of the time and political circumstances in which Strossmayer's activity as a patron of art took place in order to better understand his exceptional legacy in the cultural heritage of Bosnia and Herzegovina.

Key words: *Josip Juraj Strossmayer, art in Bosnia and Herzegovina, culture, works of art in Bosnia and Herzegovina, cultural heritage.*

Bosna, čije je ime Strossmayer nosio u svojem biskupskom naslovu, nalazila se od 1463, a Hercegovina od 1482. godine u sastavu Osmanskoga carstva. Poslije oslobođenja Slavonije od osmanskoga zaposjednuća u Bečkom ratu (1683-1699), bosanski biskupi nisu mogli više ući u Bosnu, koja je i dalje ostala u sklopu Osmanskoga carstva. Stoga je 1735. godine, bio osnovan Apostolski vikarijat u Bosni, koji je bio izuzet od jurisdikcije bosanskoga biskupa sa sjedištem u Đakovu. Kako u Đakovu, tako i u Bosni, smjenjivali su se biskupi i apostolski vikari, a da nisu uspjeli oživjeti staro biskupijsko jedinstvo. Biskup Strossmayer bit će prvi đakovački biskup poslije 115. godina postojanja Apostolskoga vikarijata u Bosni, koji je osjetio potrebu i želju da stvori realnu mogućnost za povratak Bosne pod svoju jurisdikciju. Strossmayer, svjestan već od rane mladosti cijeloga hrvatskog korpusa, došao je u pobliži dodir s Bosnom, s njezinom Crkvom, pukom, svećenstvom te s njihovim potrebama i stradanjima već u doba svoje profesorske službe u đakovačkom sjemeništu, između 1842. i 1847. godine. Zbog blizine bosanske Posavine i sjeverne Bosne, simpatije đakovačkih biskupa, klera i puka bile su većinom okrenute bosanskim franjevcima i njihovim potrebama. Stoga, od samoga početka svojega biskupstva, Strossmayer prati vrlo intenzivno teško stanje i nade Katoličke crkve u Bosni i percipira ga kroz potrebe i poteškoće bosanskih franjevaca. Bosanski franjevci pokušali su se djelomice odužiti

svojemu velikom dobrotvoru brojnim umjetničkim starinama, slikama, knjigama i liturgijskim utenzilijama¹ koje su najvećim dijelom završile u Galeriji starih majstora Akademije u Zagrebu, što će kasnije izazvati nepoželjne reakcije i prigovore.²

Josip Juraj Strossmayer je Crkvu u Bosni od samog početka pratio s velikom pozornošću i strašću kako duhovno i politički, tako kulturno i umjetnički. Strossmayer, poznat kao jedan od najvećih hrvatskih biskupa i političara 19. stoljeća, također je bio veliki pokrovitelj umjetnosti, a posebno ga je privlačila umjetnost Bosne i Hercegovine. Strossmayer je bio glavni pokrovitelj i mecenat koji je pridonio razvoju umjetničke scene Bosne kroz svoju potporu umjetnicima i sakupljanjem umjetnina.

U vrijeme apsolutizma (1850-1859) Strossmayer odlazi u Italiju. U Rimu se oduševio umjetninama i spomenicima prošlosti. Po povratku u domovinu odlučuje godišnje investirati iznos od 1.000 škuda (forinti) za nabavku slika. U početku je slike nabavljao poglavito u Rimu, gdje je angažirao veći broj eminentnih stručnjaka kao suradnike i savjetnike. Polazeći s pozicija racionalnog utilitarizma, Strossmayer je svojim suradnicima kao kriterij odabira postavio kvalitet i religioznu tematiku djela, ne postavljajući pritom nikakva ograničenja, s obzirom na stilska razdoblja i slikarske škole.³

Zapravo je 1850. godina, bila znakovita u kulturnom i umjetničkom opusu Strossmayera jer predstavlja početak razdoblja Strossmayerova upornog i mukotrpnog prikupljanja umjetničkih djela, da bi već do 1868. godine, prikupio 117 umjetničkih djela. Od samog početka svog biskupovanja Strossmayer je pokazao svoju sklonost prikupljanju umjetnina, što će poslije utjecati da mu mnogi u znak zahvale za određena dobročinstva, daruju upravo umjetnine.

U burnim vremenima u kojima je živio i djelovao (1815–1905), Josip Juraj Strossmayer zalagao se ne samo za svoju Hrvatsku nego i za punu upravnu samostalnost susjedne Bosne i Hercegovine i Bugarske od oto-

---

¹ Liturgijske utenzilije su stvari za uporabu (pomoćna sredstva) prilikom liturgije (kršćansko bogoslužje).

² Petar, Vrankić. Strossmayerovi naponi oko preuređenja crkveno-pravnog stanja u Katoličkoj crkvi u BiH 1878-1881. Priređivači: Grbešić, Grgo; Damjanović Barušić, Darija, Josip Juraj Strossmayer 1815-2015, Đakovo: Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, 2017, 345-346.

³ Zoran, Grijak, Korespondencija Josip Juraj Strossmayer - Isidor Kršnjavi (1875-1884), god. VIII, br. 1, Zagreb: Cris, 2006, 56-57.

manske vlasti i njihov povratak pod okrilje zapadnoga kršćanstva, što je onda podrazumijevalo i cjelokupnu, djelatnu obnovu i ponovnu potvrdu svega duhovnog stvaralaštva i uljudbenog kruga tih naroda, od njihove državnosti, jezika i pisma do svih grana umjetnosti: ticalo se to, dakako, podjednako glazbe i plesa, graditeljstva, književnosti kao „umjetnosti riječi“ i likovnosti. Nerijetko je stoga biskup upućivao nadahnuta slova svojim suvremenicama, odreda europskim uglednicima s kojima je prijateljevao i koji su ga uvažavali, a neka su od tih višejezičnih dopisivanja doista uvelike utjecala na njihov stav o „istočnome pitanju“, državotvornosti i samobitnosti tih „malih“ europskih naroda, njihovoj duhovnosti i umjetničkome doprinosu Europi općenito. Rusko-osmanski rat (1877–1878), kojim je Osmansko carstvo izgubilo velik dio europskih posjeda, te je berlinskim dogovorom upravo austrougarska Carevina bila zadužena za zaposjednuće Bosne i Hercegovine, dat će biskupu ponovno za pravo... U takvim povijesnim okolnostima Strossmayer poseže i za prosvjetom, uljudbom i umjetnošću kao moćnim oruđima potlačenoga hrvatskog naroda. “A kakva bi, prema Strossmayerovu mišljenju, umjetnost trebala biti? Takva da ju odlikuje čudoređe, takva da njezina ljepota istodobno izgrađuje i umjetnikovu ili umjetničinu osobnost i samu bit njegova ili njezina naroda. Upravo ta umjetnost tada i višestruko usrećuje, i narodnosno i dakako umjetnički”.⁴

Bosanskohercegovačka umjetnost bila je izuzetno važna za Strossmayera, jer je smatrao da je ona ključni element za oblikovanje nacionalnog identiteta. Kroz svoje djelovanje kao biskup i političar, Strossmayer je nastojao promicati kulturnu raznolikost i interese različitih naroda, a umjetnost je smatrao ključnim sredstvom za postizanje tog cilja.

Imajući u vidu da su kultura i stvaralaštvo jedna od najvrjednijih sastavnica identiteta nacije, Strossmayer je u kulturnom preporodu vidio priliku za osamostaljenje i identificiranje hrvatskoga nacionalnog identiteta. Geslom “Prosvjetom k slobodi” te uvjerenjem da znanjem i kulturom, uz pomoć Katoličke crkve, hrvatski narod može steći neovisnost i ravnopravnost unutar Habsburške (kasnije Austro-Ugarske) monarhije, biskup Strossmayer pokre-

---

⁴ Tihomir, Živić; Margareta, Podmanicki Turkalj; Antonija, Vranješ, Josip Juraj Strossmayer i umjetnost: europski sugledi. *Zbornik radova 2. međunarodnog interdisciplinarnog znanstvenog skupa, Znanstvene, kulturne, obrazovne i umjetničke politike – Europski realiteti*, 200. Obljetnica rođenja Josipa Jurja Strossmayera, Osijek: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2016, 557-558.

nuo je osnatak važnih kulturalnih i obrazovnih institucija – Sveučilišta, Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (danas HAZU) i Galerije starih majstora. Sve su smještene u Zagrebu kao mogućoj budućoj političkoj i kulturnoj prijestolnici južnih Slavena. Razlozi osnutka Akademije i Galerije od početka su bili jasno definirani i Strossmayer ih naglašuje u svome govoru prigodom otvorenja Akademijine Galerije starih majstora 9. studenoga 1884. godine: “Ja sam sudio, da je to u današnjim okolnostima upravo najpreča nužda narodna, jer narod, koji najviša učilišta svoja ima i dobro i spasonosno njima upravlja, taj se je narod intelektualno emancipirao, a emancipacija i oslobođenje to naravnim i neodoljivim načinom svaku drugu emancipaciju i svaku drugu samosvojnost prije ili poslije poroditi mora. (...) U zao čas narodu, koji ne zna znanost i umjetnost cijeniti, koji ne zna u štovanje i ljubavi pravim učenjacima i umjetnicima prvo i odlično mjesto ustupiti. Taki narod propada, gine i izumire.” Strossmayerov odnos i afiniteti prema određenim stilovima, umjetnicima i temama uvelike su bili određeni njegovim već navedenim političkim i crkvenim stavovima te prosvjetiteljskim svjetonazorima. U procesu formiranja i promoviranja nacionalnoga identiteta, Strossmayer je umjetnosti odredio istaknuto mjesto te ulogu prosvjećenja i edukacije naroda. Romantični historicizam kao stilski izraz pokazao se stoga najsvrhovitijim za tu namjenu.⁵

Tako je Strossmayerovo interesiranje za umjetnine i općenito kulturu naših prostora Bosne i Hercegovine bilo u fokusu njegovih misli, usmjerenih na proces formiranja i promoviranja te u konačnici nacionalnog sjedinjenja identiteta između Hrvatskih zemalja i Bosne i Hercegovine, kojemu je težio cijeli svoj život. Smatrao je kulturu kao jako bitan čimbenik cijelog tog procesa kojeg je priželjkivao i u koji je iskreno vjerovao da će se desiti, možda ne za njegovoga života ali bio je uvjeren da će se desiti u budućim širim političkim preslagivanjima na ovim prostorima. Stoga je sebi dao zadaću da pokuša pripremiti teren za buduće takve procese, gdje je kulturu smatrao kao jednim od glavnih stupova takvoga procesa.

Strossmayerovo aktivnije zanimanje za umjetnost i arhitekturu počinje pripremama za izgradnju đakovačke katedrale 1850-ih te s njom povezanim ikonološkim programom, koji će biti uozbiljen u bogatome fresknom osliku i kiparskim ostvarenjima. Arhitektonski stil te slikarska i kiparska djela

---

⁵ Isto, 563.

đakovačke katedrale najbolje izražavaju Strossmayerovu crkvenu i političku ideologiju, na kojoj počiva i izbor umjetnika.⁶ Najznačajnije freske u đakovačkoj katedrali, smještene u apsidama, ipak, njihovo značenje ne proizlazi iz likovne kvalitete već iz ideološke poruke na kojoj se temelje. U njima je, naime, sadržana politička poruka s izraženim nacionalnim elementima. Riječ je o trima velikim kompozicijama. U južnoj apsidi prikaz Poklonstva kraljeva i pastira najočitije održava Strossmayerova politička stajališta i općenitu političku situaciju u jugoistočnoj Europi u zadnjoj četvrtini 19. stoljeća. To se naročito odnosi na početak slabljenja osmanske moći na Balkanu, u čemu Strossmayer vidi priliku za povratak bosanskog stanovništva koje je prihvatilo Islam pod okrilje kršćanstva i ostvarenje svoje južnoslavenske ideje. Naposljetku, središnje mjesto u glavnoj apsidi ispunjava kompozicija Prijestolje sv. Petra (1880), koju je izveo Alexander Maximilian Seitz.⁷ Freska prikazuje prvake Katoličke Crkve sv. Petra i Pavla okružene svetcima često slavljenima među Slavenima (sv. Ivan Nepomuk i franjevac sv. Ivan Kapistran), biskupove zaštitnike (sv. Josip, sv. Juraj), samoga biskupa s maketom đakovačke katedrale, te Slavene različitih nacionalnosti i vjeroispovijesti (Bosanka pravoslavne vjere i Bosanac musliman), koji prilaze prijestolju kako bi se ujedinili pod vodstvom Rima, tj. papinske (Petrove) stolice. Ovaj prikaz s navedenim elementima najizravnije se odnosi na situaciju u Bosni u vrijeme njezina oslobođenja od osmanske vlasti i biskupove ponovne nade da Đakovačko-bosanska biskupija vrati svoje povijesno područje, te da se stanovništvo objedini pod vodstvom Crkve; to su, dakle, upravo one težnje koje Strossmayer izražava.⁸

“Biskup je obraćao svoju pažnju sve više i onim umjetninama, koje su se nalazile u našim⁹ krajevima. Već krajem šezdesetih godina dobio je posredstvom državnika bosanskih franjevaca, O. Miha Gujića, iz bosanskih samostana u Fojnici, Kreševu i Sutjesci oveći broj kaleža, misnog ruha i sli-

---

⁶ Tihomir, Živić; Margareta, Podmanicki, Turkalj; Antonija, Vranješ, 564.

⁷ Seitz Alexander Maximilian, njemački slikar (München, 1811. – Rim, 15. XII. 1888). U Rimu kao sljedbenik nazarenaca radio je freske i oltarne slike. Po narudžbi J. J. Strossmayera izveo je kartone i po njima 13 fresaka u katedrali u Đakovu (1873–1875). Njegov sin Ludwig ili Lodovico (Rim, 1. VII. 1844. – Albano, 11. IX. 1908) izveo je u đakovačkoj katedrali 20 fresaka (1873–1882), te nekoliko fresaka u isusovačkoj crkvi u Sarajevu. Od 1894. bio je upravitelj papinske galerije slika u Vatikanu.

⁸ Isto, 566.

⁹ Biskup Josip Juraj Strossmayer misli na Bosnu i Hercegovinu.

ka. Pored izvanredno dragocjenih paramenata¹⁰ ušle su u galeriju iz samostana sutjeskog tri zanimljive slike. Smatrane najprije za djela škole Giottove, pripisivali su ih kasnije redom školama južno-francuskoj pa talijanskoj. Najposlije je utvrđeno, da su to radovi austrijske škole XIV. stoljeća, u kojoj su izmiješani razni utjecaji ondašnjih slikarskih škola, pa i Giottove, kako je to biskup odmah svojom finom intuicijom bio prozreo. Iz Sutjeske potječe i slika mletačke škole oko 1450, na kojoj je do ranjenog Krista prikazan sitni lik donatora, za kojega stara legenda kaže, da je posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević.”¹¹

Biskupov ugled bio je velik, a njegova briga za Bosnu i Hercegovinu se mnogo cijnila, osobito od strane katoličkog svećenstva koje ga je smatralo duhovnim ocem i dobrotvorom. Tako Strossmayer uspjeva od vlasti u Beču osigurati novčana sredstva za katolike u Bosni i Hercegovini. “Pomoću toga novca podigli su Franjevci samostan u Livnu (g. 1854-1859) i Šunjić (g. 1856-1859) crkvu te samostan u Gučkoj gori, okružju travničkom. Ostala dva samostana Posavine i to onaj na Plehanu podignut je med godinama 1869-1872. a onaj u Tolisi godine 1872-1875. Potonji uz izdašnu pripomoć fra Martina Nedića i uz liepi odziv našega biskupa i svećenstva. Župske crkve pako one dobe nikle su: u Dolcu, u Vidošima i u Sarajevu (1854), u Vijaki (1855), u Dubici derventske (1856), u Kami i Osovi (1857), u Varešu (1858) i dalje: u Busovači, u Žepču, Zoviku i Kupresu gornjem i dolnjem. I kasnije osjetile su ruku biskupovu crkve: u bos. Brodu, Brčkoj, Banjoj luci, Gorazdi i u Staroj Gradišci; a liepo je pomilovao godine 1890. restauraciju samostana kreševskoga i novu crkvu sv. Antuna u Sarajevu (1892). Pače, kada god je braći trebala pripomoć od darežljive lionske Propagande, tražili su ju oni preko staroga i uglednoga prijatelja svoga u Đakovu. Koliko je pako i šta je nakon uvedene hierarhije pružila ruka biskupova u crkvene svrhe prvome nadbiskupu Vrhbosne, znade Bog i njih dvojica”.¹²

---

¹⁰ Paramenti su katolički crkveni ukrasi, misna odijela, pokrivalo za žrtvenik itd.

¹¹ Artur, Schneider, Strossmayer kao sakupljač umjetnina: Predavanja na svečanoj sjednici o pedesetogodišnjici Strossmayerove galerije 18. maja 1935, Zagreb, 1935, 56-57.

¹² Milko, Cepelić; Matija, Pavić, Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i sriemski, god. 1850-1900. posvećuje mu svećenstvo i stado prigodom njegove petdesetogodišnjice biskupovanja u Đakovu 8. rujna 1900. Zagreb: Tisak dioničke tiskare, 1900-1904, 733-734.

Potrebno je naglasiti da je Strossmayer u međuvremenu, ali i poslije, mecenatski pomagao djelovanje prvoga vrhbosanskoga nadbiskupa Josipa Stadlera, osobito u gradnji katedrale u čast Srca Isusova u Sarajevu te bogoslovnoga sjemeništa i crkve u čast slavenskih apostola sv. Ćirila i Metoda, ali i gradnju nadbiskupske ubožnice, i drugo. O intenzitetu Strossmayerovih donacija kao i uspostavljenu prijateljstvu između dvojice biskupa, zacijelo svjedoči i činjenica što je nakon Strossmayerove smrti (8. travnja 1905), upravo Stadleru povjereno održati govor nad odrom biskupa Strossmayera u đakovačkoj katedrali (14. travnja 1905), u kojoj je i pokopan. Uz pomni prikaz Strossmayerova života i rada, i brojnih zasluga, Stadler je kao osobita njegova djela istaknuo gradnju katedrale u čast sv. Petra Apostola u Đakovu, osnivanje Sveučilišta i Akademije s Galerijom slika u Zagrebu, kojima je obdario svoj narod. Svoj govor Stadler je zaključio riječima: „Proći će oni, koji se na njega dižu; umuknut će ona usta, koja se klevetami nabacuju na našega velikana; ali se djela njegova ne mogu uništiti, niti potezom pera izbrisati. Klevetnika će nestati, a djela Strossmayerova ostati, koja je on učinio za vjeru i dom“.¹³

Ovakvih svjedočanstava o velikom zalaganju i pružanju značajne pomoći katoličkom svećenstvu u Bosni i Hercegovini od strane Strossmayera ima mnogo, pa nije veliko iznenađenje što se katoličko svećenstvo nastojalo zahvaliti biskupu za njegova dobročinstva. Skoro da je teško u Bosni i Hercegovini naći i navesti crkvu ili samostan koju nije pomogao pri gradnji u svoje vrijeme biskupovanja Josip Juraj Strossmayer, što direktnim donacijama iz svojih sredstava što svojim zalaganjem i lobiranjem kod predstavnika Bečkih vlasti. Jednostavan slijed običaja naših prostora bio je da će katoličko svećenstvo iz Bosne i Hercegovine biskupa darovati u znak zahvale, a budući da se već tada znalo što biskup voli, pokloni za uzvrat su bile umjetnine. Kada su neki poput Ćire Truhelke¹⁴ kustosa Zemaljskog muzeja u Sarajevu i

---

¹³ Agneza, Szabo. O mecenatskim prinosima biskupa Strossmayera razvoju prosvjete, kulture i znanosti u hrvatskome narodu. Priredio: Šeput, Lu Josip Juraj Strossmayer u povodu 200. obljetnice rođenja (1815-2015). Zagreb: Matica Hrvatska, 2015, 15-17.

¹⁴ Ćiro Truhelka (Osijek, 2. veljače 1865. – Zagreb, 18. rujna 1942), bio je hrvatski arheolog, povjesničar i povjesničar umjetnosti. Još kao student volonterski je surađivao s Isidorom Kršnjavim u Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu i izradio njezin prvi katalog (1885). Kasnije je postao kustos (1886), a zatim i ravnatelj Zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu (1903). Uređivao je časopis Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine.

drugi počeli da traže te umjetnine nazad, velika većina svećenstva bila je na strani Strossmayera “jer gdje ste vidjeli da se pokloni vraćaju”.

Ćiro Truhelka je ostvario korespondenciju sa Strossmayerom te je pokušao iznuditi od Strossmayera da vrati umjetnine koje su mu u znak zahvale poklanjali svećenici diljem Bosne i Hercegovine. Glavni protivnik ovoj inicijativi s hrvatske strane da se umjetnine vrate bio je Franjo Rački¹⁵, predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. No ova inicijativa je doživjela neuspjeh, izbio je Prvi svjetski rat i cijela stvar je pala u zaborav.

Milko Cepelić i Matija Pavić o ovome slučaju pišu: “Kada smo se latili, da vjernu i što potpuniju sliku života biskupova i djelovanja javnosti predademo, to nam je dužnost spomenuti i mali onaj, ali momentani discord koji je odjeknuo u Bosni a proti biskupu. Bilo je to godine 1889, kada je mladi čuvar bosanskoga Zemaljskoga muzeja dr. Ćiro Truhelka na silu htio, da mu naša akademija ustupi sve one slike i starine, koje je biskup negda iz Bosne dobio. Tih je slika i starina bilo vrlo malo, a pokupio ih je g. 1871. po Bosni pokojni Donegani u društvu sa fra Antom Kneževićem. Biskup je tek njeke pridržao, a ostale povratio samostanima. Pridržane je većim dielom s drugima naknadio. Samostani: kreševski. fojnički i sutjeski – za onda jedini u Bosni – starine su te biskupu sasvim poklonili. Za što svjedoče i njihove izjave, pohranjene u arhivima rečenih samostana (g. 1886). Dr. Truhelka, ne uspjev dobiti slika i starina iz Zagreba, u društvu sa spomenutim Franjevcem Kneževićem, napisa članak u „Bosnische Post“, koji u brzo iza toga, samo sa još većom primjesom zlobe, donese „Pester Lloyd“ u večernjem izdanju svome od 13. veljače 1889. Opisuje se biskup, kao da je malo častnim načinom pokupio po Bosni mnogobrojne umjetnine i starine, pajih kašnje pod svojim imenom darovao zagrebačkoj galeriji slika koja da je više manje sva takovim načinom postala. Iz toga članka izilazi biskup kao zlotvor i oplienitelj Bosne; a svrha je bila, da ga se pred stranim svijetom ponizi a pred Bošnjacima, navlastito fratrima, omrazi”.¹⁶ Tako je pitanje povratka rečenih umjetnina preraslo u politički spor. Vidi se to i iz Strossmayerova dopisa Franji Račkom iz veljače 1889. godine u kojem se navodi kako su kulturna dobra “fratri bosanski meni svojevolutno i bez ikakoga uvjeta, i za vječita

---

¹⁵ Franjo Rački (Fužine, 25. studenoga 1828. – Zagreb, 13. veljače 1894), hrvatski katolički svećenik, povjesničar, publicist, kulturni djelatnik, narodnjački političar, "otac hrvatske moderne kritičke historiografije".

¹⁶ Milko, Cepelić, Matija, Pavić, 736.

vremena dali, u priznanje onih neizrecivih dobročinstava, koja sam im ja ukazao. Jest, istina, ja sam iz dobre moje volje – i bez ikakve, osobito pako dvostrane obvezanosti – rekao jedanput: “Kad budete svoji i kad uzimate muzej svoj, tada se mogu te stvari prenijeti k vama”. Ali to je puka moja dobra volja, a nikakva na svijetu obvezanost. A drugo: svoji. Zar je Bosna svoja? Bosna je još i danas turska provincija, a osim toga, kad je mađarska, nije svoja, niti je moga naroda, na koji po geografiji, krvi i jeziku spada”. Biskup se očito referira na obećanje dano 1871. provincijalu fra Miji Gujiću “ako bi Bosna igda svoja postala, da se njezino blago umjetno ima njoj povratiti”.¹⁷

Tek kasnije 60-ih godina XX stoljeća bilo je ponovo pokrenuto ovo pitanje od strane franjevačkog povjesničara dr. Berislava Gavranovića.¹⁸ Duži vremenski period je prikupljao dokumenata koja su se odnosila na to pitanje. Namjera mu je bila da potraživanje povrata preuzmu zvanične bosanskohercegovačke institucije. Do toga nije došlo, i ova inicijativa je prošla bez uspjeha.

Posljednji pokušaj povratka umjetnina u Bosnu i Hercegovinu vodio je prof. dr. Enver Imamović. Projekt je poznat pod naslovom “Identifikacija, traganje i povrat kulturno-historijskog i umjetničkog blaga Bosne i Hercegovine, otuđeno i odneseno u inozemstvo u proteklim vremenima”. Cilj projekta bio je da se dođe do podataka o ukupnom broju umjetnina koje su poklonjene biskupu Josipu Juraju Strossmayeru. I ovaj projekt se završio bez uspjeha da se povrate umjetnine u Bosnu i Hercegovinu. Stoga ćemo najbolje vidjeti koliko je to umjetnina otprilike van granica Bosne i Hercegovine iz popisa kojega je sačinio prof. dr. Enver Imamović:

Popis kulturno-historijskog i umjetničkog blaga Bosne i Hercegovine koje se nalazi u drugim zemljama:

---

¹⁷ Slavko, Slišković, Kako je Strossmayer vidio Bosnu i Hercegovinu. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Svezak 38. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2020, 139-140.

¹⁸ Gavranović, Berislav (Ivan), hrvatski povjesničar (Šurkovac kraj Prijedora, 28. VII. 1900. - Petrićevac kraj Banje Luke, 23. II. 1980. godine). U franjevački red stupio 1917. Studirao filozofiju i teologiju u Makarskoj, Sarajevu, Paderbornu i Freiburgu (1922–1926), za svećenika zaređen 1925. U Beogradu 1934. doktorirao povijest. Radio je kao profesor u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokome (1930–1947, 1948–1958) i povremeno kao odgojitelj vanjskih đaka, konviktoraca i sjemeništara u Visokom, te kao kapelan na Petrićevcu (1958–1969).

Naziv kulturno-historijskog i umjetničkog blaga	Količina
Papinske bule i dr. crkveni dokumenti	31
Povelje	56
Vjerske (bogumilske) knjige	36
Roman (iz srednjeg vijeka)	2
Testamenti bosanske vlastele	2
Rodoslovi “gospode bosanske”	1
Umjetničke (crkvene i druge) slike	16
Crkveno ruho	14
Plashte	2
Umjetnine od metala	22

(Veliki broj arheoloških predmeta nalazi se u Arheološkom muzeju i Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu, koji ovdje nisu evidentirani. Neki od njih su tamo dospjeli još u 19. stoljeću).

Zemlje u kojima se danas nalazi bosanskohercegovačko blago:

Država u kojoj se nalazi blago	Količina
Austrija	104
Bugarska	1
Crna Gora	2
Grčka	1
Hrvatska	127
(ne računajući stotine komada numizmatičkih primjeraka i raznih arheoloških predmeta)	14
Irska	1
Njemačka	1
Mađarska	31

Slovenija	36
Srbija	8
(jedan dio premeta uništen u Drugom svjetskom ratu, a neki nisu bili dostupni istraživaču ovog problema)	
Rusija	10
Turska	1
Ukrajina	2 ¹⁹

Strossmayer je posebno bio zainteresiran za sakupljanje slika i umjetnina koje su bile povezane s bosanskohercegovačkom kulturom i poviješću. Strossmayerov doprinos bosanskohercegovačkim umjetninama bio je izuzetno značajan. On je sakupljao slike, sculpture i druge umjetnine koje su prikazivale bosanskohercegovačku povijest, kulturu i tradiciju. Njegova zbirka bosanskohercegovačkih umjetnina postala je jedna od najvećih i najznačajnijih u regiji, te je ostala važan izvor za proučavanje i očuvanje bogate kulturne baštine Bosne i Hercegovine.

Jedan od najpoznatijih primjera Strossmayerove zbirke bosanskohercegovačkih umjetnina je serija slika bosanskohercegovačkih katoličkih motiva, koje su prikazivale ljepotu i jedinstvenost. Ove slike su izuzetno cijenjene kako među umjetnicima i kritičarima, tako i među širom javnošću.

U ovom pregledu potrebno je ukazati da za pojedine umjetnine postoje pisani podaci o njihovom dospijeću u Strossmayerovu zbirku umjetnina. Neke od njih su prodate, velika većina je poklonjena, dok postoji manji broj slika koje su sklonjene iz Bosne na „čuvanje“. Ovo „čuvanje“ ponajviše se odnosi na vrijedne slike i predmete iz samostana u Kraljevoj Sutjesci, sada u Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu. Njih je, kako navodi u svom pismu iz 1873. godine, donio biskup Josip Juraj Strossmayer: “Take stare stvari ovim se načinom spašavaju za naroda i za samu Bosnu, jerbo ja sebe i Akademiu

---

¹⁹ Enver, Imamović, Kako smo ostali bez svog kulturno-historijskog i umjetničkog blaga i gdje se ono danas nalazi. (posjećeno 16. prosinca 2024. URL: <https://www.biserje.ba/kako-smo-ostali-bez-svog-kulturno-historijskog-i-umjetnickog-bлага-i-gdje-se-ono-danas-nalazi/>)

znanosti, a i našu vladu obvezujem, da se jednoč, kad Bog dade, da Bosna svoja postane, Bosni sve njezine stvari povrate“.²⁰

Slike prikazuju pojedine prizore iz Kristova i Bogorodičina života, a po likovnom tretmanu uglavnom pripadaju štajerskom likovnom krugu. Na poledini slike Krist i donator (slika br. 4), susrećemo genealoško stablo velikaške obitelji Ohmučević, koje je na pergamentu u XVI. stoljeću ispisao Petar od Istije (Ivelije?). Kako je jedan ogranak ove stare bosanske obitelji preselio u Hercegovinu, a zatim u Dalmaciju (Slano), u potpunosti je opravdana pretpostavka da je slika naručena u slikarskom ateljeu Lovre Marinova Dobričevića. Isti slikar, godine 1459., obvezao se izraditi bosanskim franjevcima dvije slike. U nepomičnom, pustom predjelu, oslikan je Krist s trnovom krunom i aureolom na glavi. Probodene Kristove ruke raširene su prema donatoru, koji je po tradiciji bosanski kralj Stjepan Tomaš. Od ostalih slika, svojom ljepotom i brižljivim likovnim tretmanom posebno se izdvaja slika na čijoj je jednoj strani oslikano Oplakivanje Krista (slika br. 3). Donja polovica slike opterećena je svetačkim likovima, dok je gornja rasterećena prikazom pet anđela na zlatkastoj podlozi. Slikar je spretno gornji i donji dio povezao usmjeravanjem likova na tijelo mrtvog Krista.²¹

Za umjetnine koje su sklonjene na “čuvanje” iz samostana u Kraljevoj Sutjesci se već može postaviti pitanje za povrat jer nisu prodane niti poklonjene kao što je riječ o velikoj većini umjetnina koje su završile u Strossmayerovoj zbirci umjetnina. Strossmayer se pobrinuo da sve dokumentira, kako bi imao pisani trag porijekla umjetnina kao i način na koji ih je dobio.

Strossmayer je također smatrao kako je sve to “tuđa spletku”. Nakon Kneževićeve smrti u rujnu 1889. godine, situacija se donekle smirila. Međutim, dvije godine kasnije, franjevci iz Kraljeve Sutjeske su odlučili u svome samostanu urediti muzejski prostor pa su od Strossmayera zatražili povrat rečenih umjetnina. Biskup se obratio fojničkom gvardijanu fra Ivanu Vujičiću koji mu je u ime svoga samostana potvrdio kako “niti šta tražimo, niti hoćemo tražiti”. Gvardijan se također potrudio istražiti kako je teklo slanje umjetnina pa Strossmayera informira kako je osobno “poslao veleč. o. provincijalu pismenu izjavu samostana sutješškoga i kreševškoga od g. 1886, kojima se dotični samostani pismeno izjavljuju, da stvari, koje su Vašoj

---

²⁰ Aleksandra, Buničić, Bosanskohercegovačko pokretno naslijeđe u rasijanju: *Baština*, br. IV/2008. Sarajevo: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, 2008, 448.

²¹ Isto, 450.

Preuzvišenosti poslane, poklanjaju sasvim radi dobročinstava primljenih i t.d. Te se izjave nahode u arhivu ovoga samostana. Provincijal je to odmah za svoj arhiv prepisao i Sutješćane na tu izjavu upozorio”. Strossmayer je ovaj dopis priložio svojoj novoj darovnici zagrebačkoj Akademiji od 9. veljače 1892. godine, u kojoj je još jednom naglasio kako su “stvari, kao slike i kazule, meni, odnosno našoj Akademiji nekoć ustupljene, uistinu poklonjene, i kako ih ni Zemaljski muzej u Sarajevu, a ni itko drugi, iz bud kojega naslova pravno reklamirati ne može i ne smije”. Odgovarajući Vujičiću Strossmayer još jednom naglašava svoje iskrene prijateljske osjećaje prema bosanskim franjevcima koje spomenute nesuglasice nisu nimalo poljuljale.²²

Strossmayer je međusobnu povezanost na obrazovnom i kulturnom planu držao kao “interes i budućnost Crkve i dobroga naroda našega”. Posebice je isticao da je Akademiji ustupio umjetnine koje su mu “od Bosne bez ikakvoga uvjeta u znak prave bratske ljubavi i zahvalnosti odstupljene. Dašto, da sam ja ex abundantia cordis, i bez ikakve juridičke obvezanosti rekao, da ću ja te umjetnine drage volje odstupiti javnomu muzeju u Bosni, kad Bosna bude posve neodvisna, i kad bude imala svoj vlastiti javni i posve neodvisni muzej. Kad jedamput bude izbiljam Bosna posve svoja, ili što je isto, kad se bude s nama u jedno državno i narodno tijelo spojila, pak kada bude zaista imala svoj neodvisni muzej, onda će se moći o tomu govoriti. Dotle pako ne svoj bi bio čovjek, upravo neprijatelj naroda svoga, tko se ne bi radovao, što su te umjetnine, velikim troškom popravljene, u muzeju Akademije spremljene i svemu svijetu na užitak i pouku postavljene. Akademija je, i sve njezino blago, i Vaše i naše. Samo protivnici, koji nas žele zavaditi, razliku čine i jaz među nama kopaju”. Čini se kako stav prema umjetninama pristiglim iz bosanskih franjevačkih samostana najbolje oslikava pravu narav Strossmayerova odnosa prema Bosni i Hercegovini. Za njega je neupitna trajna vezanost ovih zemalja i njihovih stanovnika s Hrvatskom u smislu državnog i narodnog ujedinjenja, dok ih protivnici žele međusobno zavaditi stvarajući umjetni jaz i razlike među njima.²³

Neke od vrijednijih slika sklonjenih na “čuvanje” iz samostana u Kraljevoj Sutjesci a koje se danas nalaze u Hrvatskoj su:

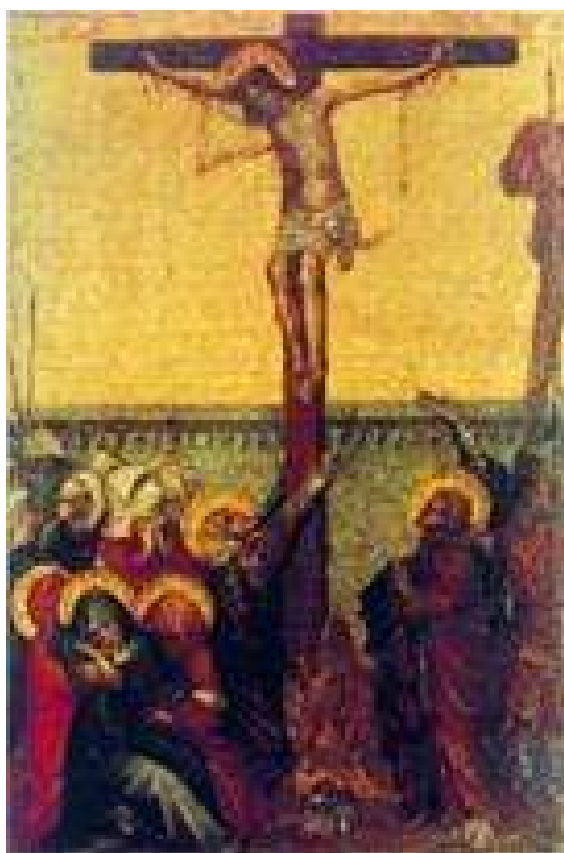
---

²² Slavko, Slišković, 140–141.

²³ Isto, 141.

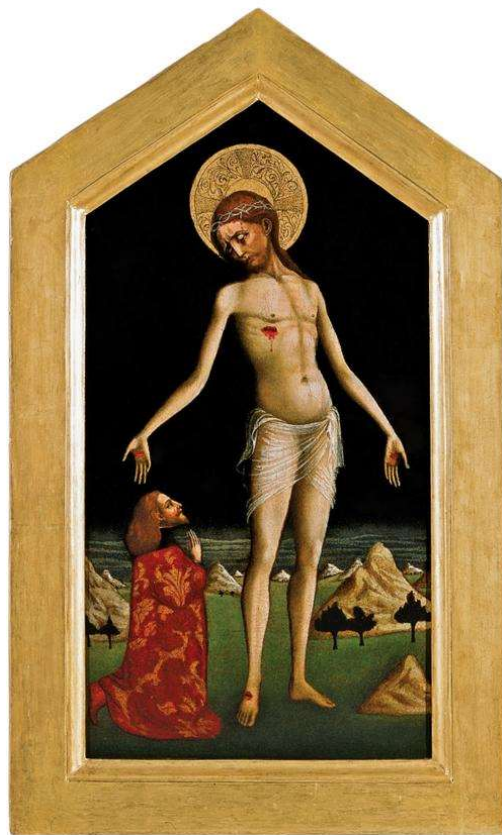
Slika br. 1. Krunjenje Bogorodice, oko 1400. Strossmayerova Galerija starih majstora, HAZU, Zagreb, iz samostana u Kraljevoj Sutjesci.

Slika br. 2. Krist na križu, oko 1400. Strossmayerova Galerija starih majstora, HAZU, Zagreb, iz samostana u Kraljevoj Sutjesci.

Slika br. 3. Oplakivanje Krista, oko 1400. Strossmayerova Galerija starih majstora, HAZU, Zagreb, iz samostana u Kraljevoj Sutjesci.

Slika br. 4. Lovro Dobričević, Krist i donator, oko 1460. Strossmayerova Galerija starih majstora, HAZU, Zagreb, iz samostana u Kraljevoj Sutjesci. (Poslije restauracije).

Strossmayer je također podržavao mlade umjetnike iz Bosne i Hercegovine nudeći im financijsku potporu i priliku za izlaganje njihovih radova. Kroz svoju podršku i zanimanje za bosanskohercegovačke umjetnine, Strossmayer je pridonio jačanju kulturnih veza između Hrvatske i Bosne i Hercegovine, te je promicao međusobno poštovanje i razumijevanje između različitih naroda. Njegov doprinos kulturnom naslijeđu Bosne i Hercegovine ostavio je trajan utjecaj na umjetnost i kulturu te regije, ističući njezinu važnost i bogatstvo.

Zaključak

Među najbolje obrazovanim Hrvatima svoga vremena, kao rodoljub suvremenih svjetonazora i vizionar, Strossmayer je mnogo cijenio moć kulture a nadasve umjetnosti. Umjetnost je bila bitan dio njegova djelovanja a što se odražavalo i na druga područja u njegovu životu a osobito političkome i crkvenom. Isticao je obrazovnu ulogu umjetnosti kojom će kulturalno uzdignuti svoj narod, ali i poučiti nove mlade umjetničke naraštaje. Josip Juraj Strossmayer bio je ključna figura u podršci i promociji bosanskih umjetnina. Njegov interes za bosanskohercegovačku kulturu i povijest rezultirao je stvaranjem značajne zbirke umjetnina koja je danas važan izvor za proučavanje i očuvanje kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine.

Svojim djelima koji su trajniji od ikakvih spomenika, Strossmayer je pomogao da se sačuvaju mnoge umjetnine iz Bosne i Hercegovine koje su mu poklonjene za njegova mnogobrojna dobročinstva koja je učinio katoličkoj crkvi u Bosni i Hercegovini. Upitno je kako bi mnoge od njih završile nakon što su u Drugom svjetskom ratu mnoge katoličke crkve srušene, spaljene i opljačkane. Također je upitno koliko njih bi preživjelo posljednji Domovinski rat u kome su se razaranja katoličkih crkava ponovila kao i pljačke njihove imovine. Od velike važnosti je i njegova uloga u restauriranju i popravci tih umjetnina kojima su mnoge spašene i vijek trajanja produljen.

Njegova uloga u jačanju kulturnih veza između različitih naroda te regije bila je izuzetno značajna, te je postavila temelje za buduće promicanje i očuvanje bogatstva bosanskohercegovačke umjetnosti. Strossmayerov doprinos bosanskohercegovačkim umjetninama ostaje važan dio kulturne baštine tog prostora. Zahvaljujući svojoj posvećenosti očuvanju i promicanju

umjetničkih djela nastalih na tlu Bosne i Hercegovine važno je proučavati i cijeliti njegovo naslijeđe. Strossmayerova strast prema bosanskohercegovačkoj umjetnosti ostaje neizbrisiva točka u povijesti kulturnog identiteta Bosne i Hercegovine i njene umjetničke baštine. Pored toga što je bio biskup, političar, vođa stranke, saborski zastupnik i čuveni teolog, Strossmayer je bio i vizionar koji je nadilazio svoje vrijeme.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER RAPPORT WITH CULTURAL HERITAGE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Conclusion

Among the best-educated Croats of his time, as a patriot of contemporary worldviews and a visionary, Strossmayer greatly appreciated the power of culture and, above all, art. Art was an important part of his activities, which was reflected in other areas of his life, especially political and ecclesiastical. He stressed the educational role of art, which will culturally elevate his people, but also teach new young artistic generations. Josip Juraj Strossmayer was a key figure in the support and promotion of Bosnian arts. His interest in Bosnian culture and history resulted in the creation of a significant collection of art, which today is an important source for the study and preservation of the cultural heritage of Bosnia and Herzegovina.

With his works, which are more permanent than any monuments, Strossmayer helped to preserve many works of art from Bosnia and Herzegovina that were given to him for his many benefactions to the Catholic Church in Bosnia and Herzegovina. It is questionable how many of them would have ended up after many Catholic churches were demolished, burned and looted in the Second World War. It is also questionable how many of them would have survived the last Homeland War, in which the destruction of Catholic churches was repeated as well as the looting of their property. His role in the restoration and repair of these works of art, which saved many and extended their life, is also of great importance.

His role in strengthening the cultural ties between the different peoples of the region was extremely significant, and laid the foundations for the future promotion and preservation of the richness of Bosnian art. Strossmayer's

contribution to the arts of Bosnia and Herzegovina remains an important part of the cultural heritage of that area. Thanks to his commitment to the preservation and promotion of works of art created on the soil of Bosnia and Herzegovina, it is important to study and appreciate his heritage. Strossmayer's passion for Bosnian art remains an indelible point in the history of the cultural identity of Bosnia and Herzegovina and its artistic heritage. In addition to being a bishop, politician, party leader, parliamentary representative and famous theologian, Strossmayer was also a visionary who transcended his time.

Literatura:

1. Artur, Schneider, Strossmayer kao sakupljač umjetnina: Predavanja na svečanoj sjednici o pedesetgodišnjici Strossmayerove galerije 18. maja 1935, Zagreb, 1935.
2. Buničić, Aleksandra, Bosanskohercegovačko pokretno naslijeđe u rasijanju: Baština. br. IV/2008. Sarajevo: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, 2008.
3. Cepelić, Milko; Pavić, Matija, Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i sriemski, god. 1850.-1900. posvećuje mu svećenstvo i stado prigodom njegove petdesetogodišnjice biskupovanja u Đakovu 8. rujna 1900. Zagreb: Tisak dioničke tiskare. 1900-1904.
4. Grijak, Zoran, Korespondencija Josip Juraj Strossmayer - Isidor Kršnjavi (1875-1884), God. VIII, br. 1, Zagreb: Cris, 2006.
5. Imamović, Enver, Kako smo ostali bez svog kulturno-historijskog i umjetničkog blaga i gdje se ono danas nalazi. posjećeno 16. prosinca 2024. URL: <https://www.biserje.ba/kako-smo-ostali-bez-svog-kulturno-historijskog-i-umjetnickog-blaga-i-gdje-se-ono-danas-nalazi/>
6. Jozo, Džambo, Tuđe blago. Sudbina bosanskih umjetnina i biskup Strossmayer. posjećeno 16. prosinca 2024. URL: <https://ivanlovrenovic.com/clanci/bosna-argentina/jozo-dzambo-tudje-blago-sudbina-bosanskih-umjetnina-i-biskup-strossmayer>
7. Slišković, Slavko, Kako je Strossmayer vidio Bosnu i Hercegovinu. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Svezak 38. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2020.
8. Szabo, Agneza, O mecenatskim prinosima biskupa Strossmayera razvoju prosvjete, kulture i znanosti u hrvatskome narodu. Priredio: Šeput, Lu Josip Juraj Strossmayer u povodu 200. obljetnice rođenja (1815-2015), Zagreb: Matica Hrvatska, 2015.
9. Vrankić, Petar, Strossmayerovi naponi oko preuređenja crkveno-pravnog stanja u Katoličkoj crkvi u BiH 1878-1881. Priređivači: Grbešić, Grgo; Damjanović Barušić, Darija, Josip Juraj Strossmayer 1815.-2015. Đakovo: Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, 2017.
10. Živić, Tihomir; Turkalj Podmanicki, Margareta; Vranješ, Antonija, Josip Juraj Strossmayer i umjetnost: europski sugledi. Zbornik radova 2. međunarodnog interdisciplinarnog znanstvenog skupa, Znanstvene, kulturne, obrazovne i umjetničke politike – Europski realiteti, 200. Obljetnica rođenja Josipa Jurja Strossmayera, Osijek: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. 2016.